

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
Технички факултет у Бору

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ

Предмет: Реферат комисије о урађеној докторској дисертацији кандидата Анђелке Стојановић, мастер инжењер менаџмента

Одлуком Наставно-научног већа Техничког факултета у Бору, број VI/4-22- 2 од 17. маја 2021. године, именовани смо за чланове Комисије за оцену и одбрану докторске дисертације Анђелке Стојановић под насловом:

„Моделовање фактора корпоративне друштвене одговорности у условима динамичког пословног окружења“.

Након прегледа достављене докторске дисертације и других пратећих докумената, као и разговора са кандидатом, Комисија је сачинила следећи

РЕФЕРАТ

1. УВОД

1.1. Хронологија одобравања и израде дисертације

- **Дана 23.10.2020. године,** кандидат Анђелка Стојановић, мастер инжењер менаџмента, поднела је пријаву предлога теме докторске дисертације, заведене под бројем VI-1/11-312, Катедри за менаџмент, Техничког факултета у Бору, Универзитета у Београду. Даље, Наставно-научном већу Техничког факултета у Бору, Универзитета у Београду, предложена је комисија за оцену научне заснованости предложене теме докторске дисертације кандидата Анђелке Стојановић.

- **Дана 17.11.2020. године**, Наставно-научно веће Техничког факултета у Бору, Универзитета у Београду, донело је одлуку број VI/4-15-4, о именовану Комисије за оцену научне заснованости предложене теме докторске дисертације кандидата Анђелке Стојановић.
- **Дана 15.12.2020. године**, одлуком број VI/4-16-7, Наставно-научно веће Техничког факултета у Бору, Универзитета у Београду, прихватило је Извештај Комисије о научној заснованости теме за израду докторске дисертације. При чему, за ментора је именован др Иван Михајловић, редовни професор Техничког факултета у Бору, Универзитета у Београду.
- **Дана 05.02.2021. године**, Веће научних области техничких наука Универзитета у Београду на седници број: 61206-85/2-21, донело је одлуку о давању сагласности на предлог теме за израду докторске дисертације кандидата Анђелке Стојановић, под називом: „Моделовање фактора корпоративне друштвене одговорности у условима динамичког пословног окружења“.
- **Дана 17.05.2021. године**, Наставно-научно веће Техничког факултета у Бору, Универзитета у Београду одлуком број VI/4-22-2, именовало је Комисију за преглед, оцену и одбрану урађене докторске дисертације кандидата Анђелке Стојановић, у саставу:
 - др Иван Михајловић, редовни професор, Универзитет у Београду, Технички факултет у Бору (ментор);
 - др Јован Филиповић, редовни професор, Универзитет у Београду, Факултет организационих наука, (члан комисије);
 - др Санела Арсић, доцент, Технички факултет у Бору, (члан комисије).

1.2. Научна област дисертације

Предмет истраживања у оквиру докторске дисертације припада техничко-технолошкој научној области, односно ужој научној области инжењерског менаџмента.

За ментора је одређен др Иван Михајловић, редовни професор Техничког факултета у Бору, Универзитета у Београду, који је на основу досад објављених радова и истраживачког искуства компетентан да руководи израдом ове докторске дисертације.

1.3. Биографски подаци о кандидату

Анђелка Стојановић рођена је 23.05.1981. године у Алексинцу. Средњу школу, Гимназију „Дракче Миловановић“ завршила је у Алексинцу. Основне академске студије на студијском програму Индустријски менаџмент, на Техничком факултету у Бору, Универзитета у Београду, завршила је 2012. године са просечном оценом током студирања 9.12. Мастер академске студије на истом студијском програму на Техничком факултету у Бору, Универзитета у Београду уписала је 2014. године, а завршила 2015. године са просечном оценом 10.00. Докторске академске студије на студијском програму Инжењерски менаџмент на Техничком факултету у Бору, Универзитета у Београду уписала је школске 2015/16. године.

Од 2016. године запослена је на Техничком факултету у Бору као сарадник у звању асистента на студијском програму Инжењерски менаџмент, тренутно на предметима Теорија одлучивања (ОАС), Теорија поузданости (ОАС), Логистика (МАС) и Теоријске основе за израду мастер рада (МАС), чиме је стекла вишеговешње педагошко искуство.

Поред педагошког рада, научно-истраживачко искуство стекла је учешћем на бројним интернационалним конференцијама и пројектима: (1) интернационални истраживачки пројекат *Corporate social responsibility (CSR) as the entrepreneurial activity*, који је спроведен од стране истраживачког тима интернационалне мреже Resita (www.resitanet.eu); (2) VISEGRAD PROJECT 2018: *How to prevent SMEs from failure (Actions based on comparative analysis in Visegrad countries and Serbia)*- Visegrad+ Grant No. 21820267 реализованом 2018 и 2019. године, на Техничком факултету у Бору; (3) COST Action CA18213, *Rural NEET Youth Network: Modeling the risks underlying rural NEETs social exclusion*, који се реализује у периоду 2019-2023.

Такође, била је учесник такмичења за најбољу пројектну идеју студената, организованог од Развојне агенције Србије (2017); учесник *International Business Challenge*, у оквиру *X International Interuniversity Student Scientific and Practical Conference, Institute of Public and Private Sector Management RANEPА, Moskva, Russia* (2017) и учесник пленарне секције *X International Interuniversity Student Scientific and Practical Conference, Institute of Public and Private Sector Management RANEPА, Moskva, Russia* (2017).

Технички је уредник интернационалног часописа *Serbian Journal of Management* од 2018. Године. Члан је организационог одбора међународних научних скупова: *International Symposium on Environmental and Material Flow Management – EMFM2017*; *International May Conference on Strategic Management – IMCSM 2018, IMCSM 2019, IMCSM 2020* и *IMCSM 2021*.

Члан Удружења наставника инжењерског менаџмента – УНИМ и учествовала у реализацији Пројекта за оснаживање жена у предузетништву „P.O.W.E.R.“ који је реализован од стране Удружења, финансиран од стране Амбасаде Аустралије.

Анђелка Стојановић је аутор и коаутор педесет и једног објављеног научног рада, и то: два рада из категорије М10, 7 радова из категорије М20, два рада из категорије М50, 38 радова из категорије М30, два рада из категорије М60.

2. ОПИС ДИСЕРТАЦИЈЕ

2.1. Структура и садржај дисертације

Докторска дисертација кандидата Анђелке Стојановић под насловом: „Моделовање фактора корпоративне друштвене одговорности у условима динамичког пословног окружења“, написана је на 140 страна и састоји се од 12 поглавља, почевши од уводних разматрања до закључка, након чега следе литература, прилози и биографија кандидата. На крају дисертације су стандардни прилози (Обрасци 5,6,7 из Правилника о докторским студијама на Техничком факултету у Бору).

Садржај дисертације:

1. Увод
2. Предмет и циљеви истраживања
3. Литературни преглед
4. Корпоративна друштвена одговорност - дефиниције, концепти и значај
5. Корпоративна друштвена одговорност и пословне перформансе
6. Корпоративна друштвена одговорност и задовољство запослених
7. Фактори корпоративне друштвене одговорности
8. Корпоративна друштвена одговорност у пост-транзиционим државама
9. Методологија истраживања
10. Резултати истраживања
11. Дискусија
12. Закључак

Литература

Прилози

Биографија

Прилози:

Прилог 1 – Изјава о ауторству (Образац 5)

Прилог 2 –Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада (Образац 6)

Прилог 3–Изјава о коришћењу (Образац 7)

Дисертација је илустрована са 21 сликом и садржи 11 табела, а литературни преглед садржи податке о 178 литературних навода и 12 интернет извора.

2.2. Кратак приказ појединачних поглавља

Поглавље 1: Увод

Дата су уводна разматрања о теми истраживања и наглашена је потреба да се непрестано прати динамика пословних промена, проблеми настали убрзаном потрошњом ресурса и напредак у технологији и комуникацијама, како би се дефинисали правци деловања у циљу промовисања и успостављања одрживог друштва. Корпоративна друштвена одговорност означена је као инструмент помоћу кога компаније усмеравају савремено пословање у правцу испуњења очекивања стејкхолдера и у правцу одрживог пословања.

Поглавље 2: Предмет и циљеви истраживања

У овом поглављу дефинисани су: предмет истраживања, циљеви истраживања, и дефинисане су истраживачке хипотезе.

Кроз дефинисање предмета истраживања указано је на неопходност критичког разматрања постојећих концепта мерења корпоративне друштвене одговорности и потребу за системском анализом фактора и утицаја које корпоративна друштвена одговорност има на пословне перформансе. Као основни циљ спроведеног истраживања истакнуто је утврђивање поменутог постојања утицаја. Поред основног циља, наведено је још неколико под-циљева у које спадају: дефинисање оригиналног модела којим се утврђују утицаји елемената корпоративне друштвене одговорности на пословање компанија; испитивање утицаја корпоративне друштвене одговорности на ставове запослених о њеној имплементацији и утицају на пословне перформансе и задовољство; упоређивање ставова и перцепције о концепту корпоративне друштвене одговорности и његовој примени у пост-транзиционом пословном окружењу; утврђивање могућности примене развијеног модела за одређене специфичне потребе у пословној пракси.

Како би се испунили постављени циљеви предложене су хипотезе:

- Х0: Могуће је развити модел на основу кога се мери утицај фактора корпоративне друштвене одговорности на резултате пословања у условима динамичког пословног окружења.
- Х1: Еколошки фактори корпоративне друштвене одговорности компанија утичу на резултате пословања у условима динамичког пословног окружења.
- Х2: Друштвени фактори корпоративне друштвене одговорности компанија утичу на резултате пословања у условима динамичког пословног окружења.
- Х3: Економски фактори корпоративне друштвене одговорности компанија утичу на резултате пословања у условима динамичког пословног окружења.
- Х4: Елементи корпоративне друштвене одговорности компанија који се односе на стејкхолдере утичу на резултате пословања у условима динамичког пословног окружења.

- X5: Елементи корпоративне друштвене одговорности компанија који се односе на добровољност утичу на резултате пословања у условима динамичког пословног окружења.

Поглавље 3: Литературни преглед

Литературни преглед је базиран на подацима проистеклим из претраге радова објављених у академским часописима у оквиру „Web of Science” цитатне базе. Размотрени су најутицајнији радови објављени у периоду 2000. - 2020. године, из чега су проистекли значајни закључци о постојећем истраживачком опсегу у области корпоративне друштвене одговорности и могућностима за даље унапређење истраживачке теме.

Поглавље 4: Корпоративна друштвена одговорност - дефиниције, концепти и значај

У четвртом поглављу су, поред најзначајнијих дефиниција корпоративне друштвене одговорности, кроз четири потпоглавља представљени најутицајнији концепти корпоративне друштвене одговорности. Тако је у првом потпоглављу описан концепт друштвених перформанси које је дефинисала ауторка *Donna J. Wood* 1991. године у коме је акценат на условима и мотивима који покрећу корпоративно одговорно понашање. У другом потпоглављу представљен је концепт „*Triple Bottom Line*“ којег је предложио *John Elkington* 1999. године, који се заснива на три стуба корпоративне одговорности: економској, еколошкој и друштвеној одговорности. Један од најпознатијих концепта корпоративне друштвене одговорности, пирамида корпоративне друштвене одговорности коју је предложио *Archie Carroll* 1979, године, представљена је у трећем потпоглављу. Пирамиду корпоративне друштвене одговорности сачињава спектар одговорности компанија који се креће од базичних економских одговорности, преко легалне и етичке одговорности до филантропске одговорности. Теорија стејкхолдера представљена је у четвртом потпоглављу као утицани концепт чији се значај огледа у фокусу на интересне групе као кључне носиоце пословних активности. Теорија стејкхолдера основу има раду *Edward Freeman* објављеном 1984. године, у којој аутор објашњава промене у пословању од доминације економских аспеката ка све већој свесности људи о ефектима капитализма, етици и утицају који пословање има на животе. Концепти представљени у овом поглављу послужили као основа за креирање истраживачког модела.

Поглавље 5: Корпоративна друштвена одговорност и пословне перформансе

У петом поглављу ове дисертације разматран је утицај корпоративне друштвене одговорности на перформансе компанија. Обзиром да резултати претходних истраживања не дају недвосмислену везу између имплементације активности корпоративне друштвене одговорности и пословних перформанси, у овом поглављу је извршена анализа постојећих истраживања како би се формирала слика

о правцу испитиване везе. Упркос различитим приступима у истраживањима и добијеним резултатима утврђено је да у резултатима истраживања утицаја корпоративне друштвене одговорности на перформансе компаније преовлађујуће позитивне везе.

Поглавље 6: Корпоративна друштвена одговорност и задовољство запослених

У шестом поглављу докторске дисертације обрађен је однос запослених и корпоративне друштвене одговорности. Пошло се од претпоставке да утицај корпоративне друштвене одговорности може, поред директног, да буде и посредован. У оквиру поглавља врши се и испитивање непосредног утицаја корпоративне друштвене одговорности преко задовољства запослених. Запослени се идентификују као важан ресурс у пословању и као специфични медијатор између корпоративне друштвене одговорности и пословних резултата.

Поглавље 7: Фактори корпоративне друштвене одговорности

У овом поглављу врши се анализа појединих фактора корпоративне друштвене одговорности који су кроз литературни преглед установљени као најзначајнији. Издвојено је пет фактора - односно димензија корпоративне друштвене одговорности које је дефинисао *Dahlsrud* 2008. године: еколошка димензија, друштвена димензија, економска димензија, димензија стејкхолдера и димензија добровољности. Кроз пет потпоглавља свака од поменутих димензија је детаљно анализирана.

Поглавље 8: Корпоративна друштвена одговорност у пост-транзиционим државама

Проучавањем литературе утврђено је да доминирају истраживања која се односе на развијене економије Европе и САД и недостатак истраживања у земљама у развоју и оним земљама које концепт корпоративне друштвене одговорности прихватају и развијају у складу са специфичностима своје тренутне друштвене, економске и политичке ситуације. Истраживање спроведено у оквиру израде докторске дисертације фокусира се на пост-транзиционе државе. У осмом поглављу представљен је контекст у коме се пракса корпоративне друштвене одговорности примењује у пост-транзиционим, мање развијеним и земљама у развоју, проблеми са којима се суочавају компаније овим државама и трансформација пословне праксе у складу са локалном условима и у зависности од националне традиције и тренутног економског стања.

Поглавље 9: Методологија истраживања

Као један од основних циљева дисертације наведено је развијање мерне скале усклађене са потребама разматраног пословног окружења, којом се процењује перцепција запослених о корпоративној друштвеној одговорности као и перципирани утицај корпоративне друштвене одговорности на пословне

перформансе компаније. Популација која је у фокусу овог истраживања јесу запослени у компанијама широког опсега у погледу величине компаније и пословног сектора. Запослени су изабрани као стејкхолдери који су директни али и индиректни учесници у имплементацији корпоративне друштвене одговорности. Главно истраживање је извршено у Србији, Русији и Бугарској, које су изабране као представници пост-транзиционих држава.

Предложена је методологија која се састоји од неколико фаза при чему је као фаза 1 спроведено истраживање литературних извора, у фази 2 развијен је адекватни мерни инструмент за испитивање феномена корпоративне друштвене одговорности, док је у фази 3 предложени мерни инструмент тестиран и резултати су анализирани у фази 4.

Развијање мерног инструмента у фази 2 састојало се од концептуализације истраживачког модела и дефинисања истраживачког инструмента-анкете. Концептуални модел заснован је на постављеним хипотезама које претпостављају утицај димензија корпоративне друштвене одговорности на пословне перформансе како директно, тако и индиректно. Поред димензија корпоративне друштвене одговорности и пословних перформанси дефинисана је и променљива која се односи на праћење задовољства запослених како би се тестирали посредни утицаји. Током истраживања, коришћена је анкета, чија је основа постојећа литература а њена валидност потврђена је квалитативно од стране домаћих и иностраних експерата и квантитативно коришћењем адекватних статистичких алата (експлораторна факторска анализа, *Kaiser–Meyer–Olkin* тест, *Bartlett* тест сферичности, *Cronbach's alpha*).

Како би се извршило тестирање концептуалног истраживачког модела и предложених хипотеза коришћено је моделовање структурних једначина које представља комбинацију конфирматорне факторске анализе, којом је испитано колико добро посматране променљиве описују латентне променљиве, и вишеструке регресије, којом су испитиване веза између латентних променљивих тј. тестиране хипотезе.

Како би се утврдила перцепција запослених у односу на величину компаније у којој су испитаници запослени, извршена је додатна анализа помоћу интегрисане *Entropy-PROMETHEE-GAIA* методологије.

Поглавље 10: Резултати истраживања

Ово поглавље чине три потпоглавља у којима се разматрају добијени резултати.

У првом потпоглављу представљена је дескриптивна анализа прикупљених података и анализиран је општи ниво примене праксе корпоративне друштвене одговорности. Дескриптивни подаци о испитаницима разматрани су са аспекта

државе, старости, пола, позиције у компанији, као и величине компаније и индустријског сектора. Такође, у овом потпоглављу приказана је анализа организационог и институционалног нивоа примене праксе корпоративне друштвене одговорности у испитиваним државама.

У другом потпоглављу представљени су резултати спровођења моделовања структурних једначина тј. тестирања мерних и структурних модела и провера њихове валидности. Најпре је, помоћу експлораторне факторске анализе, тестирана мерна скала и утврђено је да добијени фактори одговарају предложеном истраживачком моделу. Затим је мерни модел потврђен помоћу конфирматорне факторске анализе при чему су утврђене његова валидност и поузданост. Тестирање односа који су претпостављени у хипотезама извршено је у следећем кораку. Најпре је тестирана веза из Х0 која говори о утицају корпоративне друштвене одговорности уопште на пословне перформансе и утврђено је постојање позитивне везе, како директно, тако и индиректно преко задовољства запослених. Дакле, хипотеза Х0 је потврђена. У наставку су тестиране преостале хипотезе Х1-Х5 које успостављају утицај између димензија корпоративне друштвене одговорности и пословних перформанси. Резултати су указали на позитивне везе између друштвене димензије корпоративне друштвене одговорности и пословних перформанси и димензије стејкхолдера и пословних перформанси, директно и индиректно, чиме су потврђене хипотезе Х2 и Х4. Остали фактори (еколошка димензија, економска димензија и димензија добровољности) нису показали значајан утицај на пословне перформансе те су остале хипотезе Х1, Х3 и Х5 одбачене.

Треће потпоглавље бави се резултатима *Entropy-PROMETHEE-GAIA* анализе чији је циљ био утврђивање разлика у ставовима испитаника у зависности од државе из које потичу и у зависности од величине компаније у којој раде. Показано је да је у већим компанијама препознат виши степен друштвено одговорног ангажовања. У погледу истраживаних држава, Русија је рангирана на вишим позицијама, док испитаници из Бугарске најлошије оцењују имплементацију друштвено одговорних активности у својој земљи.

Поглавље 11: Дискусија

У дискусији су размотрене импликације добијених резултата. Издвојени су кључни резултати и извршено је упоређење са резултатима сличних истраживања. Такође, дата су објашњења за утврђене разлике у односу на земље традиционално капиталистичког система. Резултатима нису потврђени значајни утицаји активности усмерених на екологију, економске активности у домену корпоративне друштвене одговорности, као ни чињеница да активности имају филантропску и дискрециону позадину. Овакви резултати се повезују са условима који су тренутно преовладавајући у пост-транзиционим државама, међутим, закључак је да се брига

за глобалне проблеме у последњим деценијама појачава те се очекује пораст значаја еколошке димензије и у пост-транзиционим друштвима. Непостојање утицаја димензија економије и добровољности објашњавају се недовољним разумевањем концепта корпоративне друштвене одговорности чиме се указује на правце будућег деловања менаџмента компанија.

Наглашен је значај културолошких и историјских сличности земаља које припадају групи пост-транзиционих али и разлика у економском развоју ових земаља у садашњости што је довело до разлика у нивоу прихватања и примене корпоративне друштвене одговорности.

Поглавље 12: Закључак

У оквиру поглавља разматране су практичне импликације истраживања. Процес утицаја корпоративне друштвене одговорности на пословне перформансе претпостављен у овом истраживању је линеаран, где се на почетку налазе друштвено одговорне активности компаније, док су у средини перцепција запослених о друштвено одговорној пракси и ефекти на задовољство запослених, а на крају пословне перформансе. Обзиром на специфично подручје истраживања корпоративне друштвене одговорности у пост-транзиционим државама закључено је да нова пракса управљања компанијом треба да буде комбинација општих прихваћених норми корпоративне друштвене одговорности и традиционално уграђених пословних и етичких норми одређеног пословног окружења.

Литература

Приказан је списак литературних и интернет извора коришћених приликом израде докторске дисертације.

Прилози

Представљени су мерни инструменти коришћени за прикупљање података и мерна скала употребљена за израду и потврђивање истраживачког модела.

Биографија

Дата је биографија кандидата.

3. ОЦЕНА ДИСЕРТАЦИЈЕ

3.1. Савременост и оригиналност

Последњих година фокус пословања компанија се помера ка парадигми одрживог развоја, као својеврсном решењу за проблеме настале претераном потрошњом природних ресурса и брзим технолошким и комуникационим напретком. Одрживи развој подразумева интеграцију економских, друштвених и еколошких питања како би се обезбедио опстанак и успех у дужем временском периоду а пословни ниво као одговор нуди корпоративну друштвену одговорност (КДО).

Истраживања корпоративне друштвене одговорности суочавају се са специфичним изазовима обзиром на присуство извесне недоследности у дефинисању појма, бројне предложене мерне моделе и недостатак јединственог бенчмаркинг модела који се може применити у ширем контексту. Значај модела за ефективну евалуацију и упоређивање доприноса примене корпоративне друштвене одговорности, огледа се у могућности да компаније употребе резултате моделовања, као мерне скале за идентификацију нивоа развијености друштвене одговорности и за процену у којим областима могу и желе да прошире свој друштвени утицај.

На основу анализе литературе може се извести закључак да се почетком двехиљадитих значајно повећава интересовање за корпоративну друштвену одговорност. Ипак, највећи број водећих радова потиче из економски развијених земаља док је уочен мањак истраживања у земљама у развоју и оним земљама које концепт корпоративне друштвене одговорности прихватају касније. Такође, тек у скорије време истраживачи су свој фокус усмерили на микро ниво, наглашавајући утицај корпоративне друштвене одговорности на ставове појединих група стејкхолдера, последице на друштвену добробит и друге ефекте на компанију, те је ова област још увек погодна за истраживања.

Истраживање представљено у овој дисертацији, се позива на закључке утицајних праваца истраживања корпоративне друштвене одговорности: теорија стејкхолдера, затим, пет димензија корпоративне друштвене одговорности, и идентификованим бенефитима које пословање може да оствари. У истраживању је предложен концептуални оквир заснован на систематском процесу развоја мерне скале и истраживачког модела у којем су представљене динамичке везе између друштвено одговорног ангажовања компаније, понашања запослених и перформанси компаније. Примењено је структурно моделовање као адекватна методологија која се проналази у великом броју скорије објављених радова. Истраживање је засновано на коришћењу мерне скале, која је примењена у три пост-транзиционе државе, те су додатно, применом више-критеријумских метода, тестиране и разлике између појединих држава у циљу утврђивања дубље везе у динамичким односима културе и перцепције корпоративне друштвене одговорности.

Кроз истраживање у дисертацији превазиђено је неколико наведених недостатака у постојећој литератури што доприноси оригиналности истраживања:

- предложени модел са системском анализом 5 фактора који се односе на еколошке, друштвене, економске, стејкхолдер и елементе добровољности корпоративне друштвене одговорности, и њихов утицај на пословне перформансе, до сада, није приказан и потврђен у литератури.

-истраживање је спроведено у више пост-транзиционих држава истовремено, коришћењем јединствене мерне скале, што у постојећим истраживањима корпоративне друштвене одговорности у пост-транзиционим државама није био случај

-више-критеријумски метод примењен у дисертацији није примењиван у постојећој литератури о корпоративној друштвеној одговорности.

3.2. Осврт на референтну и коришћену литературу

У току процеса израде ове докторске дисертације коришћена су 178 литературна извора, претежно научних радова новијег датума објављених у истакнутим часописима са импакт фактором, као и 12 интернет извора. Коришћена литература је одговарајућа и покрива истраживачко питање.

Најзначајнији радови који су суштински допринели истраживању и дисертацији су:

1. Ali, I., Ur Rehman, K., Ali, S., Yousaf, J., Zia, M. (2010). Corporate social responsibility influences, employee commitment and organizational performance. *African Journal of Business Management*, 4(12), 2796-2801.
2. Anderson, J.C., & Gerbing, D.W. (1988). Structural equation modeling in practice: A review and recommended two-step approach. *Psychological Bulletin*, 103, 411–423.
3. Appiah, J. (2019). Community-based corporate social responsibility activities and employee job satisfaction in the U.S. hotel industry: An explanatory study. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 38, 140–148.
4. Benitez, J., Ruiz, L., Castillo, A., & Llorens, J. (2020). How corporate social responsibility activities influence employer reputation: The role of social media capability. *Decision Support Systems*, 129, 113223.
5. Brower, J., & Dacin, P. (2020). An Institutional Theory Approach to the Evolution of the Corporate Social Performance – Corporate Financial Performance Relationship. *Journal of Management Studies*, 57(4), 805-836.
6. Calabrese, A., Costa, R., Menichini, T., & Rosati, F. (2013). Does Corporate Social Responsibility Hit the Mark? A Stakeholder Oriented Methodology for CSR Assessment. *Knowledge and Process Management*, 20(2), 77-89.

7. Carroll, A. (1991). The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward the Moral Management of Organizational Stakeholders. *Business Horizons*, 34(4), 39-48.
8. Carroll, A. (2016). Carroll's pyramid of CSR: taking another look. *Carroll International Journal of Corporate Social Responsibility*, 1, 3.
9. Costa, R., & Menichini, T. (2013). A multidimensional approach for CSR assessment: The importance of the stakeholder perception. *Expert Systems with Applications*, 40, 150–161.
10. Dahlsrud, A. (2008). How Corporate Social Responsibility is Defined: an Analysis of 37 Definitions. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 15(1), 1-13.
11. Dhanesh, G. (2020). Who cares about organizational purpose and corporate social responsibility, and how can organizations adapt? A hypermodern perspective. *Business Horizons*, 63, 585-594.
12. Dos, A. (2017). Multi-criteria decision methods for CSR management –literature review. *Managerial Economics*, 18(1), 63–86.
13. El Akremi, A., Gond, J.P., Swaen, V., De Roeck, K., & Igalens, J. (2018). How do employees perceive corporate responsibility? Development and validation of a multidimensional corporate stakeholder responsibility scale. *Journal of Management*, 44(2), 619–657.
14. Elkington, J. (1999). *Cannibals with Forks: the Triple Bottom Line of 21st Century Business*, second ed. Capstone Publishing Ltd., Oxford
15. Fijałkowska, J., Beata Zyznarska-Dworczak, B., & Garsztka, P. (2018). Corporate Social-Environmental Performance versus Financial Performance of Banks in Central and Eastern European Countries. *Sustainability*, 10 (83), 772.
16. Freeman, E., Velamuri, R., & Moriarty, B. (2006). *Company Stakeholder Responsibility: A New Approach to CSR*. Business Roundtable Institute for Corporate Ethics, Virginia.
17. Freeman, R.E., Harrison, J., Hicks, A., Parmar, B., & de Colle, S. (2010). *Stakeholder Theory -The State of the Art*. Cambridge University Press, The Edinburgh Building, Cambridge, UK
18. Friedman, M. (1970) The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits, *The New York Times Magazine*, Section SM, 17.
19. Fung Wong, A., & Kim, S. (2020). Development and validation of standard hotel corporate social responsibility (CSR) scale from the employee perspective. *International Journal of Hospitality Management* , 87, 102507.
20. Gallardo-Vázquez, D., & Sanchez-Hernandez, M. (2014). Measuring Corporate Social Responsibility for competitive success at a regional level. *Journal of Cleaner Production*, 72, 14-22.
21. Glavas, A. (2016). Corporate Social Responsibility and Employee Engagement: Enabling Employees to Employ More of Their Whole Selves at Work. *Frontiers in Psychology*, 7, 796.

22. Gürlek, M., & Tuna, M. (2019). Corporate social responsibility and work engagement: Evidence from the hotel industry. *Tourism Management Perspectives*, 31, 195-208.
23. Hadj, T. (2020). Effects of corporate social responsibility towards stakeholders and environmental management on responsible innovation and competitiveness. *Journal of Cleaner Production*, 250, 119490.
24. Hair, J.F., Black, W.C., Babin, B.J., & Anderson, R.E. (2014). *Multivariate Data Analysis (Seventh Edition)*. Pearson Education Limited. Harlow, England
25. Hickman, E.L., Iyer, S.R., & Jادیappa, N. (2021). The effect of voluntary and mandatory corporate social responsibility on earnings management: Evidence from India and the 2% rule. *Emerging Markets Review*, 46, 100750.
26. Jamali, D., & Karam, C. (2018). Corporate Social Responsibility in Developing Countries as an Emerging Field of Study. *International Journal of Management Reviews*, 20(1), 32-61.
27. Koleva, P., Rodet-Kroichvili, N., David, P., & Marasova, J. (2010) Is corporate social responsibility the privilege of developed market economies? Some evidence from Central and Eastern Europe. *The International Journal of Human Resource Management*, 21(2), 274-293.
28. Kraus, S., Ur Rehman, S., & García, F. (2020). Corporate social responsibility and environmental performance: The mediating role of environmental strategy and green innovation. *Technological Forecasting and Social Change*, 160, 120262.
29. Kucharska, W., & Kowalczyk, R. (2019). How to achieve sustainability?-Employee's point of view on company's culture and CSR practice. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 26(2), 453– 467.
30. Li, Z., Liao, G., & Albitar, K. (2020). Does corporate environmental responsibility engagement affect firm value? The mediating role of corporate innovation. *Business Strategy and the Environment*, 29(3), 1045–1055.
31. Lioui, A., & Sharma, Z. (2012). Environmental corporate social responsibility and financial performance: disentangling direct and indirect effects. *Ecological Economics*, 78(c), 100–111.
32. Madueño, J.H., Jorge, M.L., Conesa, I.M., & Martínez-Martínez, D. (2016). Relationship between corporate social responsibility and competitive performance in Spanish SMEs: Empirical evidence from a stakeholders' perspective. *BRQ Business Research Quarterly*, 19 (1), 55-72.
33. Mahoney, J.T. (2012). Towards a stakeholder theory of strategic management. In Ricart, J.E., & Rosanas, J.M. (Eds.), *Towards a new theory of the firm: Humanizing the firm and the management profession*. Fundación BBVA. Ch.5. Bilbao
34. Manasakis, C. (2018). Business ethics and corporate social responsibility. *Managerial and Decision Economics*, 39(4), 1-12.

35. Matten, D., & Moon, J. (2008). "Implicit" and "Explicit" CSR: A Conceptual Framework for a Comparative Understanding of Corporate Social Responsibility. *The Academy of Management Review*, 33(2), 404-424.
36. Matthiesen, M., & Salzmann, A. (2017). Corporate social responsibility and firms' cost of equity: how does culture matter? *Cross Cultural & Strategic Management*, 24(1), 105-124.
37. Mc Williams, A., & Siegel, D. (2001). Corporate Social Responsibility: A Theory of the Firm Perspective. *The Academy of Management Review*, 26(1), 117-127.
38. Miller, S., Eden, L., & Li, D. (2020). CSR Reputation and Firm Performance: A Dynamic Approach. *Journal of Business Ethics*, 163, 619–636.
39. Morozova, I.A., & Britvin, I.A. (2013). Basic Forms of Corporate Social Responsibility in Russia. *World Applied Sciences Journal*, 25(3), 441-445.
40. Mueller, K., Hatrup, K., Spiess, S.O. & Lin-Hi, N. (2012). The Effects of Corporate Social Responsibility on Employees' Affective Commitment: A Cross-Cultural Investigation. *Journal of Applied Psychology*, 97(6), 1186–1200.
41. Newman, C., Rand, J., Tarp, F., & Trifkovic, N. (2020). Corporate Social Responsibility in a Competitive Business Environment. *The Journal of Development Studies*, 56(8), 1455-1472.
42. Olanipekun, O.A., Omotayo, T., & Saka, N. (2021). Review of the Use of Corporate Social Responsibility (CSR) Tools. *Sustainable Production and Consumption*, 27, 425-435.
43. Park, E. (2019). Corporate social responsibility as a determinant of corporate reputation in the airline industry. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 47, 215–221.
44. Parmar, B.L., Freeman, R.E., Harrison, J.S., Wicks, A.C., Purnell, L. & de Colle, S. (2010). Stakeholder Theory: The State of the Art. *Academy of Management Annals*, 4(1), 403–445.
45. Porter, M.E., & Kramer, M.R. (2006). Strategy and society The Link Between Competitive Advantage and Corporate Social Responsibility. *Harvard Business Review*, 84(12), 78-92.
46. Price, M., & Sun, W. (2017). Doing good and doing bad: The impact of corporate social responsibility and irresponsibility on firm performance. *Journal of Business Research*, 80, 82–97.
47. Saeidi, S., Sofian, S., Saeidi, P., Saeidi, S., & Alireza Saeidi, S. (2015). How does corporate social responsibility contribute to firm financial performance? The mediating role of competitive advantage, reputation, and customer satisfaction. *Journal of Business Research*, 68(2), 341–350.
48. Sarfraz, M., Qun, W., Abdullah, M.I., & Alvi, A.T. (2018). Employees' Perception of Corporate Social Responsibility Impact on Employee Outcomes: Mediating Role of Organizational Justice for Small and Medium Enterprises (SMEs). *Sustainability*, 10, 2429.

49. Sharma, E. (2019). A review of corporate social responsibility in developed and developing nations. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 26(4), 712-720.
50. Song, H., Zhao, C., & Zeng, J. (2017). Can environmental management improve financial performance: An empirical study of A-shares listed companies in China. *Journal of Cleaner Production*, 141, 1051-1056.
51. Stoian, C., & Zaharia, R.M. (2012). CSR development in post-communist economies: employees' expectations regarding corporate socially responsible behaviour – the case of Romania. *Business Ethics: A European Review*, 21(4), 380-401.
52. Story, J., & Neves, P. (2015). When corporate social responsibility (CSR) increases performance: exploring the role of intrinsic and extrinsic CSR attribution. *Business Ethics: A European Review*, 24(2), 111-124.
53. Taras, V., Steel, P., & Kirkman, B.L. (2011). Three decades of research on national culture in the workplace: Do the differences still make a difference? *Organizational Dynamics*, 40(3), 189–198.
54. Turker, D. (2009a). Measuring corporate social responsibility: A scale development study. *Journal of Business Ethics*, 85(4), 411–427.
55. Turker, D. (2009b). How corporate social responsibility influences organizational commitment. *Journal of Business Ethics*, 89(2), 189–204.
56. Wan, P., Chen, X., & Ke, Y. (2020). Does corporate integrity culture matter to corporate social responsibility? Evidence from China. *Journal of Cleaner Production*, 259, 120877.
57. Williams, C., & Aguilera, V. (2008). Corporate Social Responsibility in a Comparative Perspective. In Crane, A., Matten, D., McWilliams, A., Moon, J., & Siegel, S. (Eds.), *Oxford Handbook of Corporate Social Responsibility* (452-472). Oxford University Press. Oxford, UK.
58. Ye, N., Kueh, T., Hou, L., Liu, Y., & Yu, H. (2020). A bibliometric analysis of corporate social responsibility in sustainable development. *Journal of Cleaner Production*, 272, 122679.

3.3. Опис и адекватност примењених научних метода

Како би се испунили постављени циљеви истраживачки процес је спроведен кроз неколико фаза у оквиру којих су примењене бројне научне методе :

- **фаза 1** представљала је системско претраживање и анализу литературних извора;
- **фаза 2** односила се на развијање мерног инструмент за испитивање феномена корпоративне друштвене одговорности. Како би се добили адекватни квантитативни подаци, прикупљање података, извршено је методом анкетања. Упитник који је коришћен, сачињен је на основу релевантне литературе и прилагођен предмету овог истраживања.

- **фаза 3** представљала је анализу прикупљених података и тестирање предложених хипотеза. За анализу прикупљених података коришћен је низ статистичких метода међу којима: дескриптивне анализа узорка, корелациона анализа, вишеструка линеарна регресија, експлораторна и конфирматорна факторска анализа. Како би се утврдиле претпостављене директне и индиректне везе између корпоративне друштвене одговорности димензија и пословних перформанси формирану су и тестирани модели коришћењем моделовања структурних једначина, компаративне методе и други тестови. За статистичку обраду података коришћен је IBM SPSS Statistics верзија 20 и IBM SPSS Amos верзија 23. Такође, димензије корпоративне друштвене одговорности разматране су са аспекта више-критеријумских модела у односу на различите категорије демографских променљивих (величина компаније и држава у којој је лоцирано седиште компаније). У оквиру овог дела истраживања коришћена је интегрисана метода *Entropy-PROMETHEE-GAIA*.
- **фаза 4** представљала је анализу и упоређивање добијених резултата.

3.4. Применљивост остварених резултата

Модели развијени током истраживања моћи ће да се користите за процену утицаја и ефективности корпоративне друштвене одговорности на различитим нивоима (компанија, индустријска грана, сектор пословања), и са различитих аспеката деловања (појединачни фактори КДО, директни и индиректни утицаји). На овај начин, компаније, могу да прате потребе шире групе стејкхолдера и реагују адекватно на њих, примењујући одрживе менаџмент стратегије. Такође, корпоративна друштвена одговорност омогућава компанијама да покрену кампање којима ће утицати на одређене ставове те од актера који се адаптирају могу постати актери иницирања промена у свом окружењу како локално, институционално, тако и глобално. Креирана мерна скала и модел, који је резултовао у овој дисертацији, могу се користити за мерење нивоа КДО компанија и сходно томе, за унапређење њихових операција пословања.

На основу резултата закључено је да, како би се корпоративна друштвена одговорност успешно имплементирала у пословање, неопходно је уважавање специфичних потреба окружења у коме се пословне активности реализују. Идентификоване су разлике у пословним културама пост-транзиционих пословних окружења које имају утицај на начин прихватања и имплементације корпоративне друштвене одговорности а односе се на перцепцију корисности КДО и давање мањег значаја појединим аспектима (еколошки, економски и добровољност). На основу тога указано је на области у којима треба уложити додатне напоре како би се уклониле недоумице о корисности корпоративне друштвене одговорности и последично постигли позитивни пословни резултати.

3.5. Оцена достигнутих способности кандидата за самостални научни рад

Урађена докторска дисертација, анализа добијених резултата, њихово тумачење, те проистекли и објављени научни радови указују на способност кандидата Анђелке Стојановић, мастер инжењера менаџмента, за самостални научни рад као и за активно учешће у тимском раду.

MSc Анђелка Стојановић је током израде докторске дисертације испољила самосталност и стручност у претраживању савремене литературе, планирању истраживања, осмишљавању, припреми и реализацији истраживања, као и прикупљању, систематизацији и анализи добијених резултата.

На основу испољеног квалитета, заинтересованости и стручности у обављању досадашњих научних и стручних активности, Комисија сматра да кандидаткиња Анђелка Стојановић поседује све квалитете који су неопходни за самостални научноистраживачки рад.

4. ОСТВАРЕНИ НАУЧНИ ДОПРИНОС

4.1. Приказ остварених научних доприноса

У оквиру ове дисертације остварени су следећи научни доприноси:

- развијен је нов - оригиналан вишедимензионални структурни модел којим се на свеобухватан начин сагледавају КДО активности и утицај ових активности на пословне резултате компанија.
- успостављена је директна веза између имплементације друштвено одговорних активности и пословних перформанси;
- успостављена је индиректна веза између имплементације друштвено одговорних активности и пословних перформанси - посредована задовољством запослених;
- на основу резултата структурног моделовања утврђено је да се у пост-транзиционим земљама најјачи утицај на пословне резултате остварује активностима усмереним на друштвену заједницу и стејкхолдере;
- утврђено је да запослени у пост-транзиционим државама још увек показују одређени ниво непознавања концепта корпоративне друштвене одговорности;
- извршено је рангирање нивоа примене корпоративне друштвене одговорности у односу на државу и величину компаније у којој испитаници раде и утврђене су разлике које се могу сматрати последицом културолошких и економских разлика
- закључено је да пословна култура и традиција утичу на разлике у прихватању и перцепцији корпоративне друштвене одговорности у пост-транзиционим државама у односу на државе са капиталистичком пословном традицијом.

- Модели развијени током истраживања могу да се користите за процену утицаја и ефективности КДО на различитим нивоима (компанија, индустријска грана, сектор пословања), и са различитих аспеката деловања (појединачни фактори КДО, директни и индиректни утицаји). На овај начин, омогућено је директном применом резултата овог истраживања, да компаније, пратећи потребе шире групе стејкхолдера и реагујући адекватно на њих, примењујући одрживе менаџмент стратегије, од покретача пословне активности могу да постану и покретачи промена постављајући основе за одрживо пословање у савременом тржишном окружењу.

4.2. Критичка анализа резултата истраживања

Дефинисани циљеви истраживања остварени су у потпуности, јер је потврђен директни позитивни утицај корпоративне друштвене одговорности на пословне перформансе. Такође, потврђен је и позитиван утицај корпоративне друштвене одговорности на задовољство запослених те индиректан утицај на пословне перформансе. Закључци проистекли из дисертације указују да комплетно преузимање модела корпоративне друштвене одговорности из пословне праксе земаља са развијеном пословном економијом и његова примена у пост-транзиционим земљама нису могући, већ је потребно извршити прилагођавање друштвеним и пословним околностима како би прихватање и имплементација били успешни. Добијени резултати указују на елементе корпоративне друштвене одговорности који у савременом динамичком пословном окружењу имају значајан утицај на пословне резултате, али и на оне елементе где је потребно извршити одређене промене и прилагођавања како би бенефити били у потпуности остварени и у пост-транзиционим економијама.

Развијеним моделом може се тестирати имплементација корпоративне друштвене одговорности и перцепција стејкхолдера на више нивоа (ниво компаније, индустријског сектора, државе). На тај начин развијени модел може постати користан менаџерски алат који пружа подршку доношењу одлука у смеру дугорочне одрживости.

Свакако, имајући у виду обимност спроведеног истраживања, остала је могућност и додатне - даље анализе добијених резултата и примене истраживачког оквира и на случају других пост-транзиционих економија.

4.3. Верификација научних доприноса

Верификација докторске дисертације је у складу са позитивним законским одредбама у Републици Србији и критеријумима Универзитета у Београду, међу којима се предвиђа и објављивање најмање једог рада из дисертације у часописима са импакт фактором (IF) где би кандидат требало да буде први аутор.

Кандидат Анђелка Стојановић, мастер инжењер менаџмента, је до тренутка предавања дисертације за јавну одбрану објавила четири рада у часопису са IF, при чему један у истакнутом међународном часопису категорије M21 и три у међународним часописима категорије M23.

Из ове дисертације, односно из њених делова, проистекли су следећи радови:

Рад у врхунском међународном часопису (M21):

1. **Stojanovic, A.**, Milosevic, I., Arsic, S., Urosevic, S., Mihaljovic, I. (2020). Corporate Social Responsibility as a Determinant of Employee Loyalty and Business Performance. *Journal of Competitiveness*, 12(2), 149–166. <https://doi.org/10.7441/joc.2020.02.09> , **IF(2019)=3.649**

Рад у међународном часопису (M23):

1. **Stojanović, A.**, Mihajlović, I., Safronova, N., Kunev, S., & Schulte, P. (2021). The multi-criteria analysis of corporate social responsibility: A comparative study of Russia, Bulgaria and Serbia. *Journal of Management & Organization*, 1-21. doi:10.1017/jmo.2020.40. **IF(2019)=1.935**
2. **Stojanović, A.**, Safronova, N., Arsić, S., Milošević, I., & Mihajlović, I. (2021). The effects of CSR activities on business according to employee perception. *European Review*, in press, DOI: 10.1017/S1062798721000156. **IF(2019)=0.325**
3. Hrbáčková, L., **Stojanović, A.**, Tuček, D., & Hrušecká, D. (2019). Environmental Aspects of Product Life Cycle Management and Purchasing Logistics: Current Situation in Large and Medium-Sized Czech Manufacturing Companies, *Acta Polytechnica Hungarica*, 16 (7), 79-94. DOI: 10.12700/APH.16.7.2019.7.5 **IF (2019) = 1.219**

Рад у научном часопису (M53)

1. Pechancová, V., Hrbáčková, L., Dvorský, J., Chromjaková, F., & **Stojanovic, A.** (2019). Environmental management systems: an effective tool of corporate sustainability, *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, 7(2), 825-841. [https://doi.org/10.9770/jesi.2019.7.2\(3\)](https://doi.org/10.9770/jesi.2019.7.2(3))

Саопштење са међународног скупа штампано у целини (M33)

Stojanović, A., Mihajlović, I., Milošević, I., Arsić, S., & Đorđević, P. (2019). The influence of corporate social responsibility on consumers behavior in Serbia, XV International May Conference on Strategic Management, Bor, Serbia, 15 (1), 443-453, ISSN 2620-0597

Jovanović, I., **Stojanović, A.**, & Milijić, N. (2019). Influence of corporate social responsibility on intangible benefits in the project-based companies, 5th IPMA SENET Conference, Belgrade, Serbia, Proceedings Advances in Economics, Business and Management

Research, ISBN 978-94-6252-861-1, ISSN 2352-5428, <https://doi.org/10.2991/senet-19.2019.19>

Stojanović, A., Arsić, S., Milošević, I., Urošević, S., & Mihajlović, I. (2018). Investigation on the influence of corporate social responsibility dimensions on business performances of the company, XIV International May Conference on Strategic Management, Bor, Serbia, 305 – 318, ISBN: 978-86-6305-078-5

Mihajlović, I., **Stojanović, A.,** Milošević, I., Arsić, S., Jovanović, I., & Milijić, N. (2018). Cross-cultural study over the CSR dimensions, 16th International Conference on Management, Enterprise and Benchmarking, Budapest, Hungary, 268 – 278, ISBN: 978-963-449-097-5

Stojanović, A., Milošević, I., Arsić, S., Mihajlović, I. & Đorđević, P. (2018). Importance of environmental sustainability for business sustainability, 8th International Scientific Conference on Environmental and Material Flow Management, EMFM 2018, Zenica, Bosnia and Herzegovina, 175 – 181, ISBN: 978-9958-617-46-1

5. ЗАКЉУЧАК И ПРЕДЛОГ

Дисертација кандидата Анђелке Стојановић садржи више оригиналних резултата који представљају надоградњу постојећих резултата садржаних у литературним изворима новијег датума. Резултати који представљају оригиналност ове дисертације односе се на сагледавање специфичних елемената корпоративне друштвене одговорности и њиховог утицаја на пословне перформансе компанија у пост-транзиционим државама, на начин и обухватајући опсег држава који до сада није представљен у литератури. Дефинисани модел има универзални карактер и може се користити за процену нивоа имплементације корпоративне друштвене одговорности на више нивоа. Развијени модел пружа могућност сагледавања елемената корпоративне друштвене одговорности појединачно и утврђивање специфичних праваца акција како ви се пословни систем на најбољи могући начин прилагодио динамичном пословном окружењу.

Сагледавајући квалитет, обим и научни допринос постигнутих резултата овог рада Комисија за оцену урађене докторске дисертације закључује да кандидат Анђелка Стојановић, мастер инжењер менаџмента, испуњава све законске и остале услове за одбрану урађене докторске дисертације. Комисија закључује да је ова докторска дисертација написана према свим стандардима научно-истраживачког рада, те да испуњава све услове предвиђене Законом о високом образовању, Стандардима за акредитацију, Статутом Техничког факултета у Бору и Критеријумима које је прописао Универзитет у Београду. Имајући у виду предочене чињенице, Комисија предлаже Наставно-научном већу Техничког факултета у Бору да прихвати позитиван извештај о урађеној докторској дисертацији кандидата Анђелке Стојановић под називом: **„Моделовање фактора корпоративне друштвене одговорности у условима динамичког пословног окружења“** и да исти упути на коначно усвајање Већу научних

области техничких наука Универзитета у Београду, те да после тога овог кандидата позове на јавну одбрану.

У Бору, мај 2021. године

КОМИСИЈА

1. Проф. др Иван Михајловић, редовни професор

Универзитет у Београду, Технички факултет у Бору

2. Проф. др Јован Филиповић, редовни професор

Универзитет у Београду, Факултет организационих наука

3. Др Санела Арсић, доцент

Универзитет у Београду, Технички факултет у Бору
